

2 Het afstammingsrecht

2.1 Belang van het afstammingsrecht

Het afstammingsrecht is een belangrijk onderdeel van het personen- en familierecht. Het regelt namelijk wanneer een kind *in juridische zin* een of twee ouders heeft. In sommige gevallen is daar automatisch oftewel *van rechtswege* sprake van. In andere gevallen moet daar actie voor worden ondernomen. Er is dan medewerking van derden of toestemming van een direct betrokkene nodig. Het is belangrijk om te weten of er sprake is van ouderschap in juridische zin. Er vloeien namelijk *belangrijke rechten en plichten* voort uit het ouderschap. Laten we eens beginnen met een korte casus ter illustratie.

Inleidende casus

Juliëtte is veertien jaar oud en woont al vijf jaar in het pleeggezin van Jan en Marie. Zij is daar terechtgekomen toen haar ouders, Eva en Cor, veel ruzie met elkaar kregen. Die ruzies gingen gepaard met veel geweld. Cor had toentertijd een drankprobleem en van de drank werd hij agressief. Dit leidde tot het mishandelen van Eva en ook Juliëtte heeft wel eens een klap gekregen van Cor. Eva is door het geweld in een depressie geraakt en moest in een kliniek verblijven. Na onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming is Juliëtte door de rechter in het pleeggezin van Jan en Marie geplaatst. Het gaat inmiddels weer goed met haar. Het is de bedoeling dat ze in het pleeggezin blijft wonen, omdat haar ouders niet meer voor haar kunnen zorgen. Ze gaat elke maand bij haar moeder Eva op bezoek, die nog steeds in de kliniek verblijft. Met haar vader Cor heeft ze geen contact meer. Eva en Cor zijn inmiddels gescheiden en Cor is naar Amsterdam verhuisd. Wel gaat Juliëtte een paar keer per jaar op bezoek bij oma Pauline en opa Kees, de ouders van Cor, met wie zij een goed contact heeft. Juliëtte heeft een paar jaar geleden van haar moeder gehoord dat Cor niet haar 'echte' vader is. Toen Eva Cor leerde kennen was zij al twee maanden zwanger

van een man uit Antwerpen, Wouter. Eva en Wouter hebben na een stapavond eenmalig het bed met elkaar gedeeld en uit deze onenightstand is zij zwanger geraakt. Toen Juliëtte geboren werd, heeft Cor haar erkend. Wouter uit Antwerpen is pas jaren later door Eva op de hoogte gebracht van het bestaan van Juliëtte. Juliëtte heeft hem nog nooit ontmoet. Of ze hem ooit zou willen ontmoeten? Tja, dat weet ze eigenlijk nog niet zo goed.

Als je aan Juliëtte zou vragen wie haar ouders zijn, zou je verschillende antwoorden kunnen krijgen. Misschien geeft ze je wel als antwoord dat ze vier ouders heeft: Eva en Cor die haar de eerste negen jaar van haar leven hebben verzorgd en Jan en Marie die haar sindsdien verzorgen. Of misschien noemt ze Wouter ook wel. Ze heeft hem weliswaar nog nooit gezien, maar ze dankt haar bestaan toch aan hem. Het kan ook zijn dat ze Cor verzwijgt. Hij heeft haar verwaarloosd en heeft voor zoveel leed in haar jeugdijaren gezorgd.

2.1.1 *Juridisch ouderschap*

Wie ze ook noemt, in *juridisch opzicht* kan een kind *nooit meer dan twee ouders* hebben.

In de casus zijn Eva en Cor de *juridische ouders*. De casus laat zien dat er naast het juridisch ouderschap ook andere soorten ouderschap kunnen worden onderscheiden. De pleegouders, Jan en Marie, zou je de *sociale ouders* kunnen noemen. Ze hebben de ouderschapsrol op zich genomen en ze verzorgen Juliëtte alsof zij hun ‘eigen’ kind is.

Naast het juridisch en het sociaal ouderschap kan ook nog het *biologisch ouderschap* worden onderscheiden. In deze casus is Eva de biologische moeder van Juliëtte en Wouter de biologische vader. De meeste rechten en plichten vloeien voort uit het *juridisch ouderschap*. Uit biologisch ouderschap of uit sociaal ouderschap kunnen weliswaar ook rechten en plichten voortvloeien, maar dat is veel minder vanzelfsprekend. Een uitzonderlijk voorbeeld waarin dat wel het geval is, treffen we aan in artikel 1:394 BW. Daarin is een onderhoudsplicht neergelegd voor de *verwekker* van een kind dat alleen een moeder heeft. Of denk aan sociaal ouderschap dat onder bepaalde omstandigheden als family life kan worden aangemerkt en waaruit – zoals we in hoofdstuk 1 hebben gezien – ook rechten of plichten kunnen voortvloeien. De rechten en plichten die aan het *juridisch* ouderschap zijn gekoppeld, zijn echter veelomvattender van aard.

2.1.2 *Familierechtelijke betrekking*

De band tussen een kind en zijn ouders noemen we een *familierechtelijke betrekking*.

Artikel 1:197 BW bepaalt: ‘Een kind, zijn ouders en hun bloedverwanten staan in familierechtelijke betrekking tot elkaar.’ Onder het begrip ‘ouders’ in dit wetsartikel worden dus de *juridische ouders* begrepen. Dat geldt ook voor andere wetsartikelen in het familierecht, waarin we het woord ‘ouders’ – zonder toevoeging – lezen. Vrijwel altijd worden daar de *juridische ouders* mee aangeduid. Wanneer we daarentegen termen als stiefouders, pleegouders en schoonouders tegenkomen, worden daar in beginsel *niet* de juridische ouders mee bedoeld.

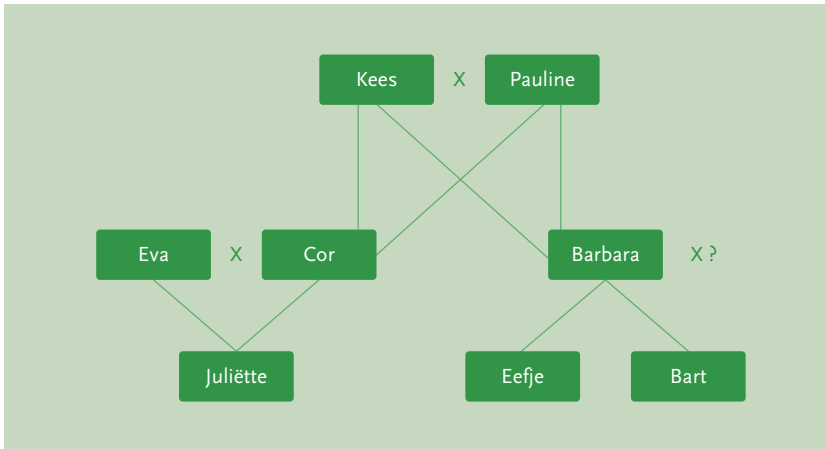
2.1.3 *Bloedverwantschap*

De familierechtelijke betrekking die door artikel 1:197 BW wordt gedefinieerd, bepaalt ook het *familieverband*. Een kind en zijn juridische ouders zijn *bloedverwanten* van elkaar in de eerste graad. Dit kan worden afgeleid uit artikel 1:3 lid 1 BW:

‘De graad van bloedverwantschap wordt bepaald door het getal der geboorten, die de bloedverwantschap hebben veroorzaakt. Hierbij telt een erkenning, een gerechtelijke vaststelling van het ouderschap of een adoptie als een geboorte.’

Stammen twee personen rechtstreeks van elkaar af, dan spreekt men van bloedverwantschap in de *rechte lijn*. Is dat niet het geval, maar hebben twee personen een gemeenschappelijke voorouder, dan spreken we van bloedverwantschap in de *zijlijn*.

Dat betekent dus dat in de casus Eva en Cor bloedverwanten zijn van Juliëtte in de eerste graad (in de rechte lijn) en dat Kees en Pauline, als oma en opa van Juliëtte, haar bloedverwanten in de tweede graad (in de rechte lijn) zijn. Net als het begrip ouderschap is het begrip bloedverwantschap dus een *juridisch* begrip en niet een biologisch begrip. Anders gezegd: In de casus is Wouter, ondanks zijn biologische verwantschap met Juliëtte, *niet* haar bloedverwant. Aan de andere kant is Cor, ondanks het ontbreken van een biologische band, *wel* haar bloedverwant. Stel dat Cor nog een zus heeft, genaamd Barbara. Zij is dan als tante bloedverwant in de derde graad (in de zijlijn) van Juliëtte. Heeft Barbara een dochter en een zoon, in de personen van Eefje en Bart, dan zijn zij als nicht en neef van Juliëtte haar bloedverwanten in de vierde graad (in de zijlijn).

Figuur 2.1 Juridische bloedverwantschap

2.1.4 Aanverwantschap

Naast bloedverwantschap kan het begrip *aanverwantschap* worden onderscheiden. Artikel 1:3 lid 2 BW definieert dit begrip als volgt:

36

‘Door huwelijk of door geregistreerd partnerschap ontstaat tussen de ene echtgenoot dan wel geregisteerde partner en een bloedverwant van de andere echtgenoot dan wel geregisteerde partner aanverwantschap in dezelfde graad als er bloedverwantschap bestaat tussen de andere echtgenoot dan wel geregisteerde partner en diens bloedverwant.’

Stel dat in de casus Juliëtte over een jaar of vijftien gaat trouwen met een jongen, genaamd Stijn. In dat geval zullen na de sluiting van dat huwelijk Eva en Cor aanverwanten van Stijn zijn in de eerste graad en Kees en Pauline aanverwanten van Stijn in de tweede graad.

Opmerkelijk is dat een eventuele echtscheiding niet zal leiden tot opheffing van die aanverwantschap (art. 1:3 lid 3 BW). Dit lijkt misschien vreemd, maar in de praktijk levert dit vrijwel nooit problemen op. Dat komt omdat het aantal rechten en plichten dat verbonden is aan aanverwantschap gering is.

2.1.5 Rechtsgevolgen juridisch ouderschap

Tussen *bloedverwanten* en met name tussen *bloedverwanten in de eerste graad* is dat anders. De rechten en plichten die verbonden zijn aan de familierechtelijke betrekking tussen een kind en zijn ouders zijn wel talrijk. Deze rechten en plichten staan niet keurig opgesomd in enig wetsartikel, maar zijn

verspreid in de wetgeving terug te vinden. Zo hangt het verkrijgen van een achternaam samen met de vraag wie de juridische ouder of ouders van een kind is of zijn. Anders gezegd: een kind ontleent zijn achternaam in beginsel aan één van zijn ouders (art. 1:5 BW). Dat iemand een naam verkrijgt van een persoon die *niet* zijn ouder is, is weliswaar niet geheel uitgesloten, maar ligt veel minder voor de hand.

Ook het antwoord op de vraag welke nationaliteit een kind krijgt bij de geboorte, is afhankelijk van wie er in juridische zin als ouders kunnen worden beschouwd. In artikel 3 lid 1 van de Rijkswet op het Nederlanderschap is bepaald dat een kind waarvan ten tijde van zijn geboorte de vader of de moeder Nederlander is zelf ook de Nederlandse nationaliteit heeft. Hetzelfde geldt als de ouder als Nederlander voor de geboorte van het kind al was overleden. Een ander belangrijk rechtsgevolg van ouderschap is het erfgenaamschap. Mocht een van de ouders overlijden, dan zal het kind automatisch – bij versterf – van deze ouder erven, zo blijkt uit artikel 4:10 lid 1 sub a en lid 3 BW. Tussen ouders en kinderen bestaat er verder een (wederzijdse) onderhoudsverplichting (art. 1:392 e.v. BW) en een wettelijk recht op contact en informatie (art. 1:377b en 1:377c BW). Dat betekent dat wanneer een ouder en een kind niet meer samenwonen, zij recht blijven houden op contact met elkaar. Bijvoorbeeld na een echtscheiding of plaatsing in een pleeggezin. Ouders hebben ook het recht om (belangrijke) informatie over het kind te ontvangen. En ten slotte bestaat er ook een relatie tussen ouderschap en gezag. Maar let wel: dit is niet altijd een een-op-eenrelatie. Ouderschap zonder gezag is mogelijk, evenals gezag zonder ouderschap. Het is dus goed om deze begrippen van elkaar te onderscheiden. Toch is het wel zo dat ouderschap en gezag vaak *hand in hand* gaan. Zo hebben ouders die binnen hun huwelijk of geregistreerd partnerschap een kind krijgen van rechtswege gezag over dat kind. In de volgende hoofdstukken worden de hier genoemde rechten en plichten die aan het ouderschap zijn gekoppeld, uitgebreid besproken.

Kader 2.1 Belangrijkste rechtsgevolgen van het juridisch ouderschap

Juridisch ouderschap → familierechtelijke betrekking → is van belang voor:

- geslachtsnaam kind;
- nationaliteit kind;
- wederzijdse erfrechtelijke aanspraken tussen ouder en kind;
- wederzijdse onderhoudsverplichting;
- mogelijkheid om (al dan niet van rechtswege) gezag te krijgen;
- wederzijds recht op contact en informatie tussen ouder en kind.

2.1.6 Doorbreking ouderschapsband is uitzonderlijk

De familierechtelijke betrekking die tussen ouders en kinderen bestaat, blijft in beginsel *altijd in stand*. Ook al is er in de casus geen contact meer tussen Juliëtte en Cor, Cor blijft in juridisch opzicht haar vader. Zelfs na het overlijden van een ouder blijft die band bestaan. Slechts in uitzonderlijke gevallen kan de ouderschapsband worden doorbroken, maar alleen als daar *een rechter* aan te pas komt. Dat is bijvoorbeeld het geval bij een adoptie. In hoofdstuk 6 gaan we daar verder op in. En verder is het soms mogelijk om de ouderschapsband ‘terug te draaien’. Dit kan als het juridisch ouderschap achteraf niet blijkt overeen te komen met de biologische werkelijkheid. We doelen op *het ontkennen van vaderschap (of moederschap)* en op *het vernietigen van de erkenning*. Deze mogelijkheden komen aan bod in paragraaf 2.7. Afgezien van deze uitzonderingen blijft het ouderschap altijd behouden en kan een ouder dus nooit tot ‘ex-ouder’ worden gedegradeerd.

2.2 Ontstaan moederschap

Afgezien van adoptie was er tot 2014 maar één manier om juridisch moeder van een kind te worden, namelijk door het baren van dat kind. Deze biologische band is nog steeds de meest voorkomende basis van het juridisch moederschap. Sindsdien zijn er echter verschillende manieren bij gekomen waarop het moederschap kan worden gevestigd. Deze opties zijn beschikbaar voor *de vrouwelijke partner van de geboortemoeder*. Met deze wijzigingen is het afstammingsrecht *sekseneutraler* geworden. Het is voor een vrouwelijke partner van een geboortemoeder vrijwel even gemakkelijk geworden om het